

ОСОБЛИВОСТІ ДОРАДЯНСЬКОГО, РАДЯНСЬКОГО І ПОСТРАДЯНСЬКОГО ІСТОРІОГРАФІЧНИХ ПЕРІОДІВ У ДОСЛІДЖЕННІ РОЛІ ЖІНОК В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Подано характеристику головних особливостей трьох історіографічних періодів у висвітленні ролі і місця жіноцтва у творенні історії України, особливий акцент зроблено на проблемах і перспективах сучасності.

The article characterizes the main specifics of three historiographical periods in discovering the role and place of women in the making of the history of Ukraine, with special emphasis on the problems and prospects of the present day.

Серед головних тенденцій розвитку вітчизняної історичної науки на сучасному етапі все помітнішим стає посилення позицій соціальної історії, до кола інтересів якої входять найрізноманітніші проблеми, зокрема, роль жіноцтва у творенні всіх сфер життєдіяльності народу. Від середини XIX ст. і донині накопичено величезний масив праць, у якому з тією чи іншою мірою глибини і всебічності висвітлено дану проблематику, що потребує комплексного історіографічного узагальнення. Аналіз виявляє: боротьбу традиціоналізму і модернізму, або прагнення зберегти існуюче і здійснити модернізаційний прорив; потужний вплив політики на всі сфери людського буття, у різновидах якої і відбивалися відмінні підходи до проблем модернізації; зростання прагнення до незалежності і до демократії як прояв потягу до оновлення. Всі ці тенденції сплелися і виявилися в історичних трансформаціях Російської держави і тих земель, які входили до її складу. Квінтесенція цієї взаємодії – зародження, встановлення і крах тоталітарного ладу, чий сутнісні характеристики визначили відмінність трьох періодів у розвитку історіографічного процесу другої половини XIX – початку XXI ст.: дорадянського, радянського і пострадянського.

Отже, перший період. Він має дещо умовну нижню межу. Якщо розглядати український варіант історичної фемінології, то її початок припадає на середину XIX ст. З іншого боку, в загальній періодизації української історіографії виділяється час останньої чверті XIX – початку XX ст. Має значення те, що тенденції, започатковані у минулому столітті, продовжували діяти на початку наступного, поки тому не покпала край репресивна ідеологія. Це був час зростання національної самосвідомості, насамперед серед інтелектуальної еліти нації, що формувалася за умов бездержавності і дискримінаційної національної політики російського, австро-угорського, польського урядів. Вітчизняні вчені відчували потребу відокремити українську історію від російської та польської і реалізували своє прагнення у наукових студіях. Почалася розробка загальної історії України, а певне висвітлення "жіночого питання" одержало в працях В. Антоновича, М. Владимирського-Буданова, М. Ганкевича, В. Гнатюка, М. Грушевського, М. Драгоманова, М. Зубрицького, В. Іконникова, Н. Кобринської, І. Кокорудза, М. Костомарова, П. Куліша, О. Левицького, В. Охримовича, М. Павлика, М. Сумцова, Т. Тарнавського, І. Франка, П. Чубинського та інших. Слід відзначити, що в наш час їхня наукова спадщина стала предметом спеціальних історіографічних розвідок, серед яких варто виділити праці О. Маланчук-Рибак [7; 9] та Л. Буряк [4].

Науковцями першого періоду приділялася велика увага вивченню документальних архівних джерел а також збиранню і накопиченню етнографічного матеріалу. Власне, межа між історією та етнографією була дуже умовна: чимало істориків брали участь в етнографічних експедиціях або уважно вивчали їхні здобутки. На цій основі з'являлися деякі узагальнюючі розвідки, здебільшого присвячені сімейним відносинам, а отже, і визначенню статусу жінки у родині і громаді. Той матеріал був взятий за основу дослідниками більш пізніх

часів. Часто висновки "класиків", наприклад, Ореста Левицького, приймалися без будь-яких сумнівів і запитань. І досі трапляються ситуації, коли автори перебувають в полоні стереотипних уявлень стосовно традиційної української родини, ролі і місця і ній жінки. Вони наголошують на "особливому демократизмі" та "егалітарності" у взаєминах чоловіка та дружини, посилаючись на свідчення істориків минулих часів. З поля зору випадає та обставина, що раніше свої висновки науковці робили на матеріалах, зібраних шляхом опитування здебільшого чоловіків. Коли ж зверталися до жінок, їм вдавалося почути відверті відповіді, так картина змінювалася докорінно [5]. А молоді науковці, які вже не застали живих свідків старих часів і втратили можливість особисто спілкуватися з такими респондентами, часом посилаються на публікації попередників, введених в оману чоловічою "відвертістю". Саме в цей період відбулося дивне поєднання в українській історіографії позитивізму з його прагматизмом, прагненням зібрати якомога більше фактів і на них спиратися, і романтизму, який вилився в ідеалізацію української жінки та її становища у суспільстві, пізніше трансформовану у міфологеми новітніх часів.

Якщо спробувати скласти провідну тематику досліджень першого періоду, виразно видно домінування розвідок етнографічного плану, насамперед селянського ладу життя, в яких на першому місці – традиції та обряди родинного циклу, окремі сторони повсякдення; проте і ставлення громади до жінок, які порушували статусні вимоги (покривки, дітозгубниці); спадщина старовинних вірувань, що виразно виявилася у великій увазі до відьом і судів над ними; правові проблеми становища жіноцтва, особливо майнові відносини. Висновки стосовно останнього часом робилися на підставі історій життя непересічних шляхтянок (хоча насправді вони увійшли до історії саме через те, що відрізнялися від загалу, тобто "відхилялися" від загальноприйнятих стандартів жіночої поведінки). Залишилося чимало публікацій, присвячених розвитку середньої і вищої освіти жінок того часу, що в наш час стало надійною опорою дослідниць.

Разом із тим увага до жіноцтва була виявом ліберальних, а отже, модернових підходів, адже саме прагненням до оновлення лібералізм відрізняється від консерватизму. Відомо, що інновація вважається за одну із найголовніших цінностей західноєвропейської цивілізації. Таким чином, йшло прилучення української історіографії до західноєвропейських цінностей. Однак не можна сказати, що консервативні настрої були слабкими на той час. Особливо це виявилось у дискусії навколо ідей фемінізму, які відстоювали своєю творчістю Наталія Кобринська, Ольга Кобилянська, Леся Українка та інші жінки у прагненні більших можливостей до самореалізації, ніж надавали тогочасні норми і канони. Провідні громадські діячі, серед яких було чимало істориків, відстоювали ідеї демократизації і конституціоналізму через підтримку жіночої преси, жіночих організацій, вимог надати жінкам доступ до вищої освіти, в цілому, розширення їх прав і можливостей, тобто ідеї емансипації жіноцтва. Їхньою епістемологічною основою стала

концепція лібералізму із засадничими ідеями стосовно рівних прав і свобод громадян незалежно від статі, розвитку демократичних інститутів тощо. Таким чином серед інших об'єктів дослідження, які привертати увагу істориків, міцно утвердився новий, а саме: жіноцтво, а предметом стали трансформації його способу життя від епохи до епохи, особливості соціальних практик, місце жінки в історичному процесі, впливи на всі сфери життєдіяльності суспільства. Увага до видатних жінок стала свідченням визнання їхньої ролі в якості суб'єкта історії, а не тільки "мовчазної більшості".

Проголошення народу "творцем історії" на словах і перетворення його в реальності на "одностайну масу трудящих", які мали згуртуватися навколо комуністичної партії і працювати заради встановлення її влади на всій земній кулі – сутність радянської епохи – другого історіографічного періоду: від двадцятих до кінця 1980-х рр. Без підтримки і участі більшої частини населення колишньої Російської імперії здійснити грандіозну більшовицьку мету було неможливо. Ще до перемоги 1917 р. у програмних документах РСДРП(б) знайшли найбільш послідовний серед усіх інших політичних партій виклад головні принципи політики у жіночому питанні, які відразу почали впроваджуватися у життя після революції. Проголошені декрети, а потім прийняті Конституції формально ввели рівність прав статей, що надало жіноцтву набагато більше можливостей, ніж це було у минулому в Росії, а також на той час практично у всіх інших країнах. Це був варіант розв'язання одного із найскладніших соціальних питань, і він не був принципово антагоністичним емансипаційним ідеям загальносвітового рівня. Не можна також заперечувати той факт, що в Радянському Союзі соціальні відносини стали більш гендерно симетричними, що відбулися динамічні і позитивні зміни у самоідентифікації жінок, а також їхньому соціально-політичному та економічному становищі. Але не можна забувати про те, що йшов процес становлення і зміцнення тоталітарної системи, в якій проголошене звільнення виявилось новим уярмленням – на всіх рівнях і в усіх сферах.

Група історіографічних джерел "радянського походження" поки що за загальним обсягом є найбільшою. Не можна погодитися з твердженням деяких сучасних істориків, які вважають, що у цей період жіночі студії в Україні не велися. Вони здійснювалися, але це були "радянські" студії. Їх масив формувався понад три чверті століття, цілеспрямовано визначаючи роль і місце жінок, в тому числі і українських, у новому соціалістичному суспільстві. У досліджуваній галузі на першому місці – твори вождів різного рівня, починаючи від К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, настанови яких розглядалися в якості методологічної основи історичної науки. Історіографічне значення мають публікації вождів "другого ешелону", серед яких багато жінок, які обстоювали нове бачення жіночої участі в творенні історії, а також відслідковували результати її діяльності під керівництвом комуністичної партії. У домінуючій концепції історії і майбутнього СРСР проблеми жіноцтва були підпорядковані боротьбі за комунізм у глобальному масштабі. Протягом усього радянського періоду методологічно визначеним був показ діяльності жіноцтва у всіх сферах виключно під керівництвом комуністичної партії.

У довоєнний час переважали агітаційно-пропагандистські матеріали, спрямовані на виховання і організацію жіночих мас. Особлива увага приділялася суспільно-політичним аспектам життя. Протягом усього періоду радянська суспільствознавча література відрізнялася особливим урочисто-фальшивим тоном викладання інформації, хоча в останні десятиліття існування

СРСР він набув певного наукоподібного характеру. Після війни рівень публікацій підвищується. Історики стали більше працювати в архівах, звертатися до статистичних матеріалів, спиратися на мемуарну літературу, аналізувати матеріали преси тощо. Дехто із сучасних істориків закликає цінувати доробок радянських часів за накопичений фактологічний матеріал. Проте постає закономірне питання: чи можна його вважати за такий, що відповідає історичним реаліям, а не подає події і факти у світлі "соціалістичного реалізму": не так, як воно було, а так, як воно повинно було бути?

Всі сучасні фахівці, які вдаються до аналізу доробку радянських істориків, наголошують його методологічну обмеженість, однак заради об'єктивності не слід заперечувати, що у марксистській методології закладено принципи матеріалістичного розуміння історії, діалектичного бачення, історизму, системності та об'єктно-суб'єктного підходу до історичної реальності. Інша справа, що вони часто перекичувалися і не реалізовувалися у дослідницькій практиці, а домінував соціополітичний детермінізм.

Улюбленою темою тих часів була участь жінок в індустріалізації, колективізації, будівництві соціалізму і комунізму, в чому виявлялися надзвичайна активність і героїзм. Великі зусилля спрямовувалися на творення " нової радянської жінки", яка мала витримати всі ті обов'язки, які були покладені на неї після надання широких, проте часто формальних прав, не усвідомлюючи примарність свого рівноправ'я в безправ'ї тоталітарної системи. Головний гендерний конструкт радянської влади по відношенню до жінок – модель "працюючої матері", яка мала забезпечувати своєю працею функціонування суспільного виробництва, а також народжувати нових працівників і солдатів.

Поряд з цим продовжувалося збирання фольклорних матеріалів, зразків народного мистецтва, в якому перше місце завжди посідала створена жіночими руками вишивка. Про крашанки в радянський час не воліли згадувати, бо це суперечило загальній атеїстичній атмосфері. Деякого розвитку одержала фамілістика, в якій особливе місце займало з'ясування статусу жінки у сімейному житті. В цілому, праці етнографів накопичували значний емпіричний матеріал, що пізніше склав основу піднесення до рівня етнологічних узагальнень. Також значна дослідницька увага приділялася українським письменницям, насамперед Лесі Українці. Про її життя і творчість видано найбільше праць, перелік назв яких сягає кількох сотень. В тому українська інтелігенція намагалася виявити незгоду із офіційним інтернаціоналізмом, тобто нищенням національної ідентичності, а також показати світовий рівень українських талантів, що мало підтримувати національну гордість.

Прагнення до об'єктивності відчувалося у працях, що виходили в цей період за межами радянської України: спочатку в Галичині, а потім – у діаспорі. Проте обурення "совітською владою", яка нещадно експлуатувала жіноцтво, видаючи це за небачені в історії та світі переваги, тому заважало. Деякі автори не бачили позитивних зрушень в СРСР, зокрема, проголошення рівних прав жінок і чоловіків, відкритий доступ до освіти та кваліфікованої роботи, перспективи соціальної мобільності, зростання жіночої самоповаги тощо. Тільки окремі науковці, такі як Марта Богачевська-Хом'як, підходили зважено до аналізу ситуації, визнавали досягнення радянської системи, підкреслюючи її суперечливість і драматизм [1; 2].

Разом із тим цікавість до історії незалежного українського жіночого руху підтримувалася саме істориками діаспори, що знайшло висвітлення у доробку сучасних

вітчизняних дослідників [3; 8]. В діаспорі виходили монографії і збірки статей, присвячені жіночим організаціям, що діяли в нерадянській Україні, а потім були засновані за кордоном. У часописах, що видавалися для українських жінок, постійно друкувалися біографічні матеріали про достойниць, які боролися за Україну, завдяки цьому в українській історичній пам'яті збереглися їхні імена. Радянська історія їх повністю ігнорувала.

Третій період відкрився набуттям Україною незалежності і триває. Можна було б очікувати рішучу і швидку зміну методологічного монізму на концептуальний плюралізм. Частково це відбулося, але і досі спостерігається певна методологічна розгубленість, відданість звичним підходам, необізнаність із новаціями, які вже стали загальноновизнаними у західній історіографії, небажання прийняти нове. Це можна побачити в упередженому ставленні деяких істориків до жіночих студій як таких, а також незгоду із висновками, які ламають усталені уявлення про місце жіноцтва в українському суспільстві та його роль в історії.

Після початкового вакууму, який заповнювався переписуванням і переказуванням праць Оresta Субтельного і Наталії Полонської-Василенко (цей період можна умовно назвати "першою хвилиною творення нової української історії"), вітчизняні науковці рушили шляхом масштабного висвітлення історії країни. Не можна сказати, що в ньому адекватне місце було надано жіноцтву. Крім того у творенні модерної нації сильним виявився традиціоналістський напрям. Одним з його конструктів став міф про Берегиню як символ особливого призначення української жінки, поєднаний із впевненістю про її одвічну рівноправність з чоловіком, а отже самостійність, волелюбність, але й жертвність і самозречення. Жіноча постать виявилася оточеною цілою низкою інших міфів, але вже породжених сучасними реаліями. Всі вони віддзеркалювали феномен "чоловічого ренесансу на пострадянському просторі", а їх патріархатну основу показали дослідниці "другої хвилі творення нової української історії". Автори продемонстрували високий рівень наукового проникнення та аналізу, пристрасну увагу до деталей в прагненні розглядати явища всебічно, уникаючи однозначності, заново вивчили документи, виявили протиріччя буття, поглянули на речі не з чоловічої точки зору. Серед них – такі дослідниці, як В. Борисенко, О. Боряк, Л. Буряк, І. Грабовська, К. Діса, О. Луценко, О. Маланчук-Рибак, О. Кісь, Н. Старченко, О. Стяжкіна та ін. Треба підкреслити, що серед цієї групи дослідників – декілька істориків-чоловіків, таких як В. Горобець, О. Гуржій, В. Долгов, М. Красиков, В. Маслійчук та інші. Завдяки роботі науковців "другої хвилі" – і чоловіків, і жінок – відбувається зростання рівня аналітики у з'ясуванні місця жінки в українському суспільстві різних часів, а також її внеску у різні сфери життєдіяльності. Ще однією особливістю їхніх студій виступає посилення історико-антропологічних засад, на які вони спираються.

Основною тенденцією нинішнього етапу є не тільки "знищення білих плям" в історії України, а й пошуки нових концептуальних підходів і втілення їх в дослідницьку практику. Насамперед, йдеться про розуміння історичного процесу з гендерної точки зору. Дослідники намагаються "повернути жінку до історії" і "поглянути на історію очима жінки". Це найчастіше виявляється у підготовці монументальних монографій, кандидатських і докторських дисертацій, наукових статей, присвячених видатним історичним особам, а також існуванню звичайних людей, складностям їхнього повсякдення, того внеску, який вони зробили у політичне, економічне, соціальне, культурне, духовне буття українського народу.

Однак помітною тенденцією є "ідеологізація" і "політизація" на новий лад: у частині авторів українська жінка замальовується як свідомо хранителька національного духу і активна учасниця національно-визвольних змагань, незалежно від соціальної верстви, місця і часу життя. В частині публікацій присутня неоромантична ідеалізація історичного минулого із неадекватним оцінками статусу жінки в сім'ї та суспільстві. Реальну картину життя не просто скласти: часто автори обмежуються скупою констатацією його важкості, яка, за умов деталізації значною мірою зруйнувала б стереотипні уявлення. Як зазначила провідна дослідниця жіночих студій в Україні Оксана Кісь: "Жіночої історії ми не знаємо, але пізнати її часто жорстоку, болючу, неприємну правду просто необхідно. Знявши "рожеві окуляри" з погляду на минуле жіноцтва означатиме для нас увиразнення гендерних проблем сучасного українського суспільства. Їх визнання є чи не найважливішим кроком до їх розв'язання" [6].

В жіночих студіях на різних етапах вельми помітна гіпертрофованість у декількох напрямках, зокрема, якщо за радянських часів улюбленою темою була жіноча праця на комунізм, так на нинішньому етапі – освіта жінок (особливо вища) другої половини XIX – початку XX ст. Достатньо сказати, що із названої теми вже захищено понад десять кандидатських дисертацій. Кількість статей – величезна. Траплялося, що на одній науковій конференції виступи з цієї тематики йшли один за одним. Заперечувати важливість вищої жіночої освіти не можна. Але спадає на думку, що демонстрована захопленість дослідниць визначається насамперед нескладністю виконання дисертаційної роботи, оскільки існують стереотипні напрацювання попередниць, а також надруковані і ненадруковані архівні матеріали, як правило, сконцентровані в одному місці (переважна більшість праць присвячена певному регіону, місту або навіть окремому освітньому закладу).

Подібна ситуація простежується і в етнографії, де спостерігається масове захоплення весільною обрядовістю. Таке становище слід пояснювати не тільки притаманною жінкам захопленістю темою весілля, красивих ритуалів тощо. Інша причина – обмеженість джерельної бази для людей, які прагнуть займатися історією. Значна частина авторів не є столичними мешканцями, для кого відкриті потужні бібліотечні та архівні фонди. Тому вони змушені обирати теми, що спроможні виконати, наприклад, опис весільного звичаю, простежений у тому чи іншому сучасному селищі. Але ті науковці, у розпорядженні яких фонди великих міст, могли б виявити неординарний підхід у виборі теми подальших публікацій.

Українські історики разом із представниками інших гуманітарних наук могли б підготувати фундаментальні праці з, так би мовити, "наскрізних тем", а саме: жіноцтво України в політиці, економіці, соціосфері, духовній сфері (релігійній, освітній, науковій, мистецькій), причому не на окремому історичному етапі, а від стародавності до сучасності. Або більш вузьких, проте практично недосліджених тем, до яких відноситься, наприклад, девіантна поведінка жінок. По-новому можна було б підійти до тих тем, які, начебто, одержали значне у кількісному відношенні висвітлення, зокрема, жінка в революції або у соціалістичному будівництві, але були видані за радянських часів і не можуть вважатися дійсно об'єктивними.

Перспективними бачаться теми з кола соціальної історії, наприклад – історія повсякдення, що могла б базуватися на джерелах усної історії, періодичній пресі, творах мистецтва і масової культури тощо. Значні перспективи відкриває мікроісторія. Цікавими здаються студії, що межують із історичною психологією, напри-

клад, історія ментальностей. Найближчим варіантом могли б бути дослідження ментальності радянської жінки взагалі, або колгоспниці, робітниці, інтелігентки зокрема. Ще один варіант – вивчення ментальних зрушень жіноцтва, пов'язаний із трансформаціями українського суспільства останнього десятиліття минулого століття і першого десятиріччя нинішнього.

Як показує аналіз, нині у вітчизняній історичній науці, зокрема у жіночих студіях, співвідношення "новацій" і "традицій" – не на користь перших. Значна частина сучасних вітчизняних авторів не знайомі з новітніми тенденціями у світовій історичній науці, взагалі – у соціогуманістиці. Хоча дехто з науковців демонструє новації у своїх дослідженнях, що ставить їх на європейський рівень, в працях інших спостерігаються відставання і традиціоналізм. Насамперед переважають фактологічний матеріал або статистика без узагальнень і глибоких висновків. Особливо це стосується етнографічних розвідок і проблем сучасного становища жіноцтва України. В цілому, бракує широкого погляду на проблематику з урахуванням загальноісторичних тенденцій. Дуже рідко хто із авторів, подаючи свої матеріали, змальовує загальноісторичне тло, можливо, вважаючи це зайвим через обізнаність читачів. Насправді це є порушенням принципу історизму, коли явище виривається із контексту, і немає змоги скласти цілісну картину із врахуванням усіх зв'язків, причин і наслідків.

Трапляються випадки, коли про автора можна сказати, що він (вона) "випадає із сучасності", що є свідченням досить сильного традиціоналізму. Найбільш яскраво це виявляється в "практичних рекомендаціях" розв'язувати сучасні проблеми засобами, які діяли у далекому минулому. Тобто наочне нерозуміння того, що методи самоорганізації традиційного аграрного соціуму позаминулих століть не підходять до сучасних мегаполісів, а також спільнот та індивідуумів, які в них діють.

Якщо в деяких розвідках спостерігається перевантаженість подробицями, в інших – переважає бездоказова декларативність, часто надмірна натхненність. "Романтизм" входить у протиріччя із науковою об'єктивністю. Нерідко сучасні автори масовано посилаються на праці попередників, зокрема, істориків та етнографів XIX ст.,

не вдаючись до самостійної архівної роботи. Інколи в якості історичних джерел використовуються художні твори, або міфологеми літераторів, які наприкінці минулого століття вдалися до конструювання "споконвічних українських цінностей".

Треба наголосити, що жіноча тематика не є самозамкненою, самодостатньою. Між репрезентативною ролі жіноцтва в історіографії і суспільною свідомістю українства відбувається постійний взаємовплив. Роздуми над проблемами жіноцтва на всіх етапах історичного шляху України виводять вченого на нові рівні розуміння сутнісних процесів, що дійсно має величезне значення для перспектив розвитку країни. Для нашої держави найактуальнішою є модернізація, яку не можна здійснити на основі старого багажу. Проте чимало людей продовжують сповідувати породжені в далекому минулому стереотипи, зокрема, гендерні. Ці стереотипи, попри бажання бачити їх "егалітарними", навіть з преференціями для жіноцтва, насправді є патріархатними. Сенс же полягає у тому, що саме такі настанови унеможливають творення справді громадянського демократичного суспільства, яке торує свій шлях в бік постіндустріалізму. Роль науковців полягає в досяганні викликів часу і сприянні розумінню їх суспільством.

1. Богачевська М. Жінки в Радянській Україні // Україна. Наука. Культура. – 1991. – Вип. 25. – С. 67–69.
2. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України (1884–1939). – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
3. Бойко І.С. Роль жінок української діаспори в збереженні етнічної самосвідомості українців в Австралії // Актуальні проблеми політики: 36. наук. праць. – 1997. – Вип. 1 / 2. – С. 204–207.
4. Буряк Л. І. Жінка в українському історичному наративі: автори, ідеї, образи (друга половина XIX – перша третина XX ст.). – К., 2010. – 368 с.
5. Кісь О. Андроцентричний дискурс в історичних науках // Філософсько-антропологічні студії. 2001. Спецвипуск. – К., 2001. – С. 43–58.
6. Кісь О. Кого оберігає Берегиня, або Матріархат як чоловічий винахід // Західна Аналітична Група. 7.03.08. – Режим доступу: <http://www.zgroup.com/ua/article.php>
7. Маланчук-Рибак О. Українські жіночі студії: історіографія та історіософія. – Львів, 1999. – 53 с.
8. Раєвич Т. Українська діаспора 40–80-х рр. про український жіночий рух // Науковий вісник Волинського державного університету. – 1999. – № 5. – С. 46–50.
9. Рибак О. Проблема суспільного становища жінки у спадщині М.Грушевського – науковця і громадського діяча // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доповіді й повідомлення наукової конференції (Львів, 26–28 жовтня р.). – Л., 1995. – С. 125–131.

Надійшла до редколегії 16.02.11

Н. Папенко, канд. іст. наук

ПОЛІТИКА УРЯДУ Г. БРЮНІНГА ТА ПОЗИЦІЯ СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІВ ПРУССІЇ УПРОДОВЖ 30-х РОКІВ XX ст.

Розглянуто динаміку імперської політики уряду Г.Брюнінга часів Веймарської республіки в Німеччині та ставлення до неї коаліційного соціал-демократичного уряду Пруссії.

The author surveys the dynamics of the imperial policy of Bruening government and attitude to it by Social Democratic coalition government of Prussia during the period of Weimar Republic in Germany.

В історії Веймарської республіки канцлерство Генріха Брюнінга (1885–1970) було важливим етапом на шляху до встановлення націонал-соціалістичної диктатури в Німеччині. Саме за часи діяльності цього уряду були чітко визначені позиції усіх політичних партій країни щодо державного, економічного та національного розвитку, які згодом сприяли встановленню націонал-соціалістичної диктатури на чолі з А.Гітлером.

28 березня 1930 р. Генріх Брюнінг був проголошений канцлером Німеччини. Ним був сформований уряд, який в майбутньому досить широко використовував статтю 48 Веймарської конституції 1919 р. для прийняття надзвичайних антидемократичних законів. У своєму першому виступі в рейхстазі 1 квітня 1930 р. Г. Брюнінг наголосив на тому, що його імперський кабінет є першим кабінетом, сформованим за згодою президента

республіки Пауля фон Гінденбурга (1847–1934), і буде діяти виключно конституційними методами [18, с. 427].

На формування політичних поглядів Г. Брюнінга мали вплив події Першої світової війни (він добровольцем пішов на фронт), Листопадової революції в Німеччині (був активним борцем проти неї). Однак в очах німецького суспільства він не був контрреволюціонером та мілітаристом. Впродовж 1920–1930 рр. Г. Брюнінг займав відповідні посади в католицькому об'єднанні профспілок. В травні 1924 р. його було обрано до рейхстагу, де він займав провідні посади у фракції партії "Центру", а з 1929 р. став лідером цієї фракції. Мав ділові відносини з Ватиканом [4, с.115]. Прихильність до партії "Центру" надавала соціал-демократам можливість представляти Г. Брюнінга як республіканця, демократа, прибічника робітничого руху.